

В і д г у к

офіційного опонента, доктора історичних наук, професора кафедри всесвітньої історії Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка Галини Василівни Саган на дисертацію Рустема Мамут Оглу Аблятіфова «Кримська діаспора Туреччини у процесі репатріації кримли на історичну батьківщину (кін. 1980-х – поч. 2000 х рр.)»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року черговий раз засвідчило, що на державному рівні низка історичних питань перекручується, замовчується, часто ними маніпулюють для досягнення несправедливих політичних цілей. І, на превеликий жаль, така ж тенденція спостерігається поміж українських державних діячів як у минулому, так і нині. Насамперед зазначимо, що Україна мала приділяти більше уваги, підтримувати та ініціювати дослідження з усіх питань, які стосуються історії Криму чи інших регіонів, на які нахабно заявляє свої претензії російська федерація. Безсумнівно запізнілим є визнання правового статусу кримли, як корінного народу України, яке було прийняте постановою Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» аж 20 березня 2014 р. Власне, достатньо лише цих фактів, аби засвідчити надзвичайну актуальність теми дослідження Рустема Аблятіфова про кримську діаспору в Туреччині у процесі репатріації кримли в Крим.

Значимості роботи додає джерельна база, яка залучена до аналізу. А це, насамперед, неопубліковані джерела, знайдені в архівах діаспорних організацій Анкари, Бурси, Ескішехіра, Істанбула тощо. Також важлива інформація почерпнута з інтерв'ю, які пан Рустем провів з діячами та активістами кримської діаспори Туреччини, котрі активно працювали наприкінці 1980-х – початку 2000-х рр. Надзвичайно цінні джерельні

матеріали долучені з туркомовної періодики кримських товариств тощо.

На наш погляд, достатньо коректно сформульовані мета і завдання дослідження, визначені напрями наукового пошуку. Все це зробило можливим досягнення відповідних результатів, що відображають особистий внесок автора і які сформульовані у тексті дисертаційної роботи й підсумовані у загальних висновках.

Робота також має чітко означену наукову новизну. Передусім цілком погоджуємося із тим, що особистий внесок Рустема Аблятіфова полягає в тому, що дисертація є першим в українській історіографії комплексним науковим дослідженням історії кримської діаспори у Туреччині, а відтак, усі питання презентовані у роботі, є новаторськими і заслуговують на номінацію першості.

Автор аргументовано доводить вплив кримської діаспори Туреччини на процес повернення та облаштування народу кримли з місць колишнього заслання на історичну Батьківщину – Крим та процеси відродження національної культури, освіти та духовності. В усіх деталях розкриває зміст, форми та напрями співпраці кримської діаспори Туреччини з історичною Батьківщиною, говорить про значення діаспори у процесі національного відродження у Криму та інше. Не оминув своєю увагою пан Рустем і такої важливої ролі діаспори кримчаків як посередника у формуванні відносин незалежної України та Турецької Республіки. Також дисертаційне дослідження розкриває важливу роль кримської діаспори в зовнішньополітичній діяльності Туреччини та висвітлює внесок діаспори у формуванні іміджу народу кримли на міжнародній арені.

Рустем Аблятіфов у своїй роботі чимало уваги приділяє проблемам, з якими стикалася кримська діаспора в Туреччині. Так, процеси глобалізації наштовхнули кримські громади на проблему асиміляції молоді кримли. Лідери громад мусили щось протиставити цим викликам. Як справедливо зазначає пан Рустем, проблема ускладнювалася тим фактором, що вона відбувалася в умовах спорідненого мовного та ідентичного релігійного

середовища, а також офіційної політики Турецької Республіки, яка полягала у тому, що існує єдина турецька нація з єдиною державною мовою тощо. У цих складних умовах розвиток культурної діяльності був одним з головних інструментів, який лідери кримських громад використовували проти процесів асиміляції.

Варто відзначити, що дослідник звернув увагу на вагу зусиль діаспорних лідерів, спрямованих на розбудову відносини з посольством України у Туреччині та Україною загалом, задля чого у 1999 р. заснували Товариство турецько-української дружби. Натомість довгі роки МЗС України не сприймало кримську громаду Туреччини, як власне діаспору України, і не намагалися використати фактор кримської громади Туреччини заради національних інтересів держави. Звичайно, не можливо оминати додатки, представлені документами, опитувальниками, фотографіями, які не тільки візуалізують дослідження, але й демонструють велику пошукову роботу автора.

Високо оцінюючи дисертаційне дослідження Рустема Аблятіфова і не піддаючи сумніву якість отриманих результатів, необхідно зазначити, що воно не позбавлене певних недоліків. А тому висловлюємо кілька зауважень і рекомендацій, що могли б, на наш погляд, удосконалити дослідницьку працю, принаймні спонукати до певної дискусії навколо деяких положень, що розглядаються в дисертації.

1. Хронологічні межі дисертації охоплюють період середини 1987 р. – початок 2005 р. Нижню межу автор обумовлює початком процесу репатріації кримли до Криму з місць колишнього заслання, який розпочався у липні 1987 р., а верхня межа роботи сягає початку 2005 р. Тоді на думку автора після всебічної підтримки народом кримли Помаранчевої революції 2004 р., держава припинила розглядати кримців як елемент нестабільності в країні та у відносинах між урядом та представницькими органами почався етап співробітництва. З твердженням про співпрацю можна подискутувати, але питання в іншому – чому хронологічні межі теми «Кримська діаспора

Туреччини у процесі репатріації кримли на історичну батьківщину (кін. 1980-х – поч. 2000 х рр.)» так тісно прив'язані до подій в Україні. Хотілося б більше почути про якість процеси, які розвивалися у середовищі кримської діаспори в Туреччині також, а не лише в Україні.

2. Попри чітку і логічну структуру роботи можна помітити невеликі прогалини у кореляції змісту, завдань і загальних висновків дисертації. Так, до параграфа 3.3. «Роль М. Улькюсала та А.І. Киримли в об'єднанні сучасної діаспори Туреччини та у формуванні суспільно-політично думки діаспори Туреччини», немає чітко сформованого завдання серед загального списку завдань, які подаються у вступі. Загалом, у роботі до першого розділу дано чотири завдання, а до двох інших – лише два.

3. Одним з головних методів дисертаційного дослідження, автор зазначає метод «усної історії» (ст. 5, 46). Таке визначення дефініції «усна історія» є не зовсім точним. «Усна історія» – це своєрідний науковий напрям в історії, або методологія що інтенсивно розвивається з другої половини ХХ ст. Вже як окрема методологія «усна історія» використовує різні методи дослідженні, наприклад, найпоширенішим є метод інтерв'ю.

4. Пан Рустем своє дослідження побудував на великій кількості неопублікованих джерел. У параграфі 1.2. «Огляд джерел» розділив джерела на певні групи. Як окрему групу виокремлено наукові праці і дисертації українських і закордонних вчених (ст. 33). Проте зазначені праці є частиною історіографії, а не джерельної бази.

5. Кілька побажань варто зазначити для подальшого удосконалення наукового стилю автора. Зокрема, у тексті назви документів бажано писати українською мовою (52 ст. маніфест Катерини II «*О принятии полуострова Крымского, острова Тамань и всей Кубанской стороны под Российскую державу*»).

Також зазначимо, що у тексті дисертації та у наукових публікаціях, які висвітлюють результати дослідження, не виявлено порушень академічної доброчесності. Результати дослідження апробовані належним чином і

відображені у 6 статтях, 5 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України та 1 – у закордонному виданні, і котрі повністю відображають зміст дисертації.

Загалом, дисертація Рустема Аблятіфова справляє дуже позитивне враження та засвідчує, що дисертант є сформованим науковцем, який володіє навичками дослідницької праці, критичним та логічним мисленням, академічним стилем викладу матеріалу.

Отже, здійснений аналіз дисертації Рустема Аблятіфова «Кримська діаспора Туреччини у процесі репатріації кримли на історичну батьківщину (кін. 1980-х – поч. 2000 х рр.)», дозволяє засвідчити, що робота є цілісною, оригінальною й завершеною самостійною працею, виконаною з дотриманням усіх вимог до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки», і відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44). Відтак вважаємо, що автор дисертації – Рустем Мамут Оглу Аблятіфов – повністю заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка

Галина САГАН